

לכבוד שבת קדש – פרשת כי תצא תש"ף

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

תראה את שור אחיך" למה נאמר ? לפי שהוא אומר (שמות כג ד) "כי תפגע" שומע אני כמשמעו. ת"ל "כי תראה" שומע אני אפלו רחוק ממנו מלוא עיניו. . . הרי זה ששיערו חכמים אחד משבעה ומחצה למיל וזה הוא ריס . בספר שמות השבת האבידה היא רק אם פגשת אותה ממש בדרכך, בפר דברים גם אם ראית במרחק של כ- 200 מטר. כך גם לומדים חז"ל מהמילים וְהִשְׁבַּתוּ לֹא שֶהֵן בַּעֲצֵם נִרְאוּת כִּמְיוֹתֵרוֹת, שכן מה היה חסר לפסוק לוא היה כתוב רק וְהִיָּה עִמָּךְ עַד דְּרַשׁ אַחִיךָ אֹתוֹ. מייתור מילים זה לומדים חז"ל והדבר מובא ברש"י על הפסוק : "והשבותו לו" : שתהא בו השבה, שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו. מכאן אמרו: כול דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל, ושאינו עושה ואוכל יימכר.

נראה אם כן שאין מצוות השבת אבידה דבר סביל בלבד, של החזקת האבידה עד שיתבעוה בעליה, אלא מעשה פעיל לשמירת רכושו של הזולת, של דאגה וטיפול והתעניינות שתהא בו השבה, ואפילו חיפוש הבעלים כדי להשיב. כך מסופר על רבי חנינא בן דוסא (תענית כה, ע"א) ובמדרש דברים רבה ג, על רבי פנחס בן יאיר כיתד טיפלו ודאגו לאבידה עד שהשיבוה לבעליה.

נראה אם כן שלמצווה זו יש ערך חינוכי רב, שנועד לזכך את נפשו של האדם לדאוג גם לרכוש הזולת . וכך פירש את ערכה החינוכי של מצווה זו ר' משה אלשיך, בפירושו "תורת משה". הוא נתן את לבו לכל פרטי הסגנון של פסוקינו, ובייחוד לביטוי בספר דברים לֹא תוֹכֵל לְהִתְעַלֵּם אשר לפי פשוטו יש לפרשו : אין לך רשות (וכך תרגמו אונקלוס), ואולם הוא פירשו בחוסר יכולת גופנית ממש. ואלה דבריו: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל במצות "ואהבת לרעך כמוך" ולהשרישו בה קו לקו (פרט לפרט), עם היות שקשה הדבר בעיני בני אדם ליגע בעד זולתם, כי מי יראה אבידת אחיו, שורו או חמורו, ויהיה מחמר אחריו עד גשתו עד אחיו ויניח כול עסקיו !? על כן אמרה התורה: "לא תראה את שור אחיך או את שיו נידחים והתעלמת מהם" כטבעך, כי כן דרך בני אדם, כי אם "השבת תשיבם", כלומר: "השב" פעם אחת, ואחר כך "תשיבם" פעם אחרת אם תצטרך. כי בראשונה תעשה כן מתוך הכרח ציווי התורה, ואחר כך אתה תשיבם מעצמך: כול כך תחפוץ עשות רצונו, כי עשיית המצווה פעם אחת תגרור להטיב לבך לעשותה פעם שנית. וגם אם לא קרוב אחיך, תשמרנו בביתך עד דרוש אחיך אותו... ועדיין אפשר שיהיה רצון טוב במצווה למה שהוא בעל חיים, משום צער בעלי חיים, אך מזה יימשך לך ש"כן

פרשתנו היא הפרשה בה יש את המספר הגדול ביותר של מצוות בפרשה אחת. המצוות כוללות הנחיות מכל תחומי החיים לקיום חברה מתוקנת. "רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הירבה להם תורה ומצוות". אחד הפירושים למילה 'לזכות' הוא לזכך. כלומר מתוך קיום המצוות האדם מעדן את נפשו והופך להיות רגיש יותר לסובב אותו.

כך אנו מוצאים במצוות השבת אבידה – אחת המצוות המנויות בפרשתנו. לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם השב תשיבם לא אחיך: ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו ואספתו אל תוף ביתך ויהיה עמך עד דרש אחיך אתו והשבתו לו: וכן תעשה לחמורו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה לא תוכל להתעלם: (דברים כב א-ד).

אין זו הפעם הראשונה בה מוזכרת מצוות השבת אבידה, שהוזכרה כבר לראשונה בפרשת משפטים : כִּי תִפְגַּע שׁוֹר אֹיִבְךָ או חמורו תעשה השב תשיבנו לו: (שמות כג ד). המצווה וחזרה ונשנית כאן מפני שנתחדשו בה כמה דברים, שאנו לומדים מנוסח הדברים המורחב שבפרשתנו.

שלושה פסוקים מקדישה התורה למצוות השבת אבדה בפרשה, ובה מודגשים מספר פעלים ותארים: נידח, ראה, התעלם, השבה, (בכפל לשון), אסיפה, ידע, דרישה, מצא. ריבוי זה מעצים את הצורך בתורה שבע"פ ובהגדרת המצווה ופרטיה: איזו היא אבדה ואיזו לא? מאיזה רגע התחייב האדם במצווה ועד כמה הוא חייב לתחזק אותה? איך נדע למי שייכת האבדה וכיצד נחזירה לו? האם החזרה על האיסור להתעלם מרמזת שיש מקרים בהם מותר להתעלם? ועוד.

כך למד הרמב"ן (דברים כב, א) והבחין בין ספר שמות מדובר ב"תועה" ומסביר "שתעה מדרכו ויכול להטותו הדרך, בלא עמל גדול", ואילו בפרשתנו מדובר בשור או שה "נדחים" "שברחו ממנו והרחיקו", ויש בהחזרתם טורח ועמל, ואף על פי כן אין אתה בן חורין להיפטר מהם, ועליך לעמול ולהחזירם. כך למשל מכפל המלים השב תשיבם, אף על פי שזו צורה רגילה בתורה ובנביאים וכתובים, לומדים אנו את חומרת הדרישה בקיום המצווה. לימוד נוסף נמצא במדרש ספרי: "השב תשיבם": החזירה וברחה, החזירה וברחה- אפילו ארבעה וחמישה פעמים-(חייב החזירה), שנאמר: "השב תשיבם". (ספרי פיסקא רכב כב, א).

מכל מילה למדו חכמים עד כמה יש להקפיד במצווה זו. כך אמרים חז"ל במדרש תנאים לדברים פרק כב פסוק א : "לא

תעשה לשמלתו". ואחרי ששילשת במצווה, אז דע לך, שכול כך תהיה מושרש ומלומד במצווה, שמעצמך לא תוכל להתעלם.

המצוות נועדו לזכך ולעדן את הנפש ומצוות השבת אבידה מסייעת לנו לא לחושב רק על עצמנו אלא גם על האחר, ולא רק על גופו (שזה אחג הענפים מלימוד מצוות השבת אבידה) אלא אפילו על ממונו.

=====

אחד המרכיבים במצוות השבת אבידה היא שעליך להכריז על מציאת האבידה ולחפש את הבעלים. תנו רבנן: בראשונה, כל מי שמצא אבידה היה מכריז עליה שלשה רגלים, ואחר רגל אחרון שבנת ימים, כדי שילך שלשה ויחזור שלשה ויכריז יום אחד. משחרב בית המקדש שיבנה במהרה בימינו התקינו שיהו מכריזים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות [...] תנו רבנן: אבן טוען היתה בירושלים. כל מי שאבדה לו אבידה נפנה לשם, וכל מי שמוצא אבידה נפנה לשם, זה עומד ומכריז וזה עומד ונותן סימנין ונוטלה. וזו היא ששנינו: צאו וראו אם נִמְחַת אבן הטוען (בבלי, בבא מציעא כח ע"ב).

בחפירות ארכאולוגיות הנערכות בעיר דוד הולך ונחשף חלקו הדרומי של רחוב מדורג שנסלל בסוף תקופת הבית השני הרחוב חיבר בין בריכת השילוח לשערי הר הבית בכותל המערבי, וחלקים ממנו נחשפו זה מכבר במנהרות הכותל המערבי ובגן הארכאולוגי מרכז דוידסון.

גם בעיר דוד נתגלה המשכו של הרחוב, אבל עד כה נחשפה בעיקר תעלת הניקוז מתחתיו, ואף הוכשרה זה מכבר למבקרים. הרחוב רחב ומרשים, אבני הריצוף שלו עשויות לוחות ענקיים ומסותתים היטב ולאורכו נמצאו מבנים, ששימשו אולי למסחר. על המרצפות נמצאו כלים ומטבעות מימי המרד הגדול וחורבן הבית השני, לצד שרידים מפויחים של קורות עץ שתוארכו לאותם ימים. ממצאים אלה אינם מותירים ספק שסופו של הרחוב, בחורבן בשנת 70 לספירה.

כל הממצאים הללו, לא הפתיעו את הארכאולוגים, ד"ר ג'ו עוזיאל ונחשון זנטון. ההפתעה הגיעה עם גילויו של מבנה קטן, לצדו של הרחוב. מעין פירמידה קטנה, בנויה היטב באבני גזית מרשימות, שמדרגות המקיפות אותה מכל צדדיה מטפסות אל בימה קטנה, פוֹדִיּוּם.

הארכאולוגים, הרגילים לפרש את ממצאיהם לפי מקבילות והשוואות, נבוכו. לממצא שכזה אין אח ורע, לא בירושלים ההרודיאנית ולא מחוצה לה, ולכן הציעו לזהות את המבנה עם 'אבן הטוען', אותה בימה עליה עמדו והכריזו על האבידות. מה פירוש שם זה? אפשר לקרוא אותה בציִי – טוען, על שם בעל האבדה. אפשר גם לקרוא אותה בפתח –

טוען, על שם טענת האבדה. במשנה היא נקראה 'אבן הטוענים', לא על שם הטענה אלא על שם הטעות = האבדה: מעשה שאמרו לו לחוני המעגל, התפלל שירדו גשמים. אמר להם: צאו והכניסו תנורי פסחים בשביל שלא ימוקו [בגשמים]. התפלל ולא ירדו גשמים. מה עשה? עג עונה ועמד בתוכה, ואמר: רבונו של עולם בניך שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך. נשבע אני בשמך הגדול שאיני זו מכאן, עד שתרחם על בניך התחילו גשמים מנטפין. אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי בורות שיחין ומערות! התחילו לירד בועף. אמר: לא כך שאלתי, אלא גשמי רצון, ברכה ונדבה! ירדו כתקנך, עד שיצאו ישראל מירושלים להר הבית מפני הגשמים. באו ואמרו לו: כשם שהתפללת עליהם שירדו כך התפלל שילכו להן. אמר להן: צאו וראו אם נִמְחַת אבן הטועים (משנה, תענית ג, ח).

ברור שלמשנה הזו כיוונה הגמרא לעיל כשאמרה: "זו היא ששנינו: צאו וראו אם נמחת אבן הטוען". מה זאת אומרת? פירש רש"י: "אם נִכְסַת בגשמים, שגבהו הגשמים למעלה הימנו, ויש גשמים יותר מדאי, ואתפלל עליהם שילכו". אם חוני המעגל בחר דווקא באבן הזו כדי למדוד בה שיטפון גדול, היא חייבת להיות בולטת או גבוהה במיוחד. אלא שלפי הגרסה הארצישראלית לסיפור התלמודי הביטוי "נמחית" אינו מתייחס למצבה של אבן הטוען בשיטפון אלא ליציבותה ולנצחיותה: אמר להן [חוני המעגל]: כשם שאי אפשר לאבן הזאת להימחות מן העולם כך אי אפשר להתפלל על הגשמים שילכו להם. אלא צאו והביאו לי פר של הודיות, ויצאו והביאו לו פר של הודיות, וסמך שתי ידיו ואמר: רבונו! הבאתה רעה על בניך ולא יכלו לעמוד בה, הבאתה טובה על בניך ולא יכלו לעמוד בה, אלא יהי רצון מלפניך שתביא רווחה. מיד נשבה הרוח ונתפורו העבים וזרחה החמה ונתנגבה הארץ ויצאו ומצאו מדבר מלא כְּמַהִים (ירושלמי, תענית ג, ט).

ד"ר אייל דוידסון שכתב על זיהוי מקומה של אבן הטוען כתב: "כשמביטים שוב בבימה הקטנה שנמצאה ברחוב ההרודיאני, קשה להלוס אותה לתיאורים הללו. היא לא גבוהה במיוחד ולא נראית יציבה עד כדי כך. אם כן, אולי עלינו לחפש אותה במקום אחר?".

דוידסון בדק את המקורות השונים העוסקים בענין, וחלקם מתארים את אבן הטוען ליד קרן העופל (תוספתא תענית ג, וכן בבלי, תענית כב ע"ב)..

אז כנראה שעוד לא מצאנו את אבן הטוען, אבל יש לנו ללמוד עד כמה יש להשקיע בשמירה על רכוש האחר, ולקיים גם בזה את מצות "ואהבת לרעך כמוך" כחלק ממצוות השבת אבידה.

בברכת שבת שלום ומבורך – חגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>

לטיולים והרצאות לטייל בעיניים יהודיות' בהדרכת ד"ר חגי עמיצור. טלפון: 054-9938399 דוא"ל: office@noam-haaretz.com